

VIDÈNCIES D'ÈPOCA IBÈRICA A LES ERES (ALTAFULLA, TARRAGONÈS)

Maria Adserias Sans

L'any 1998, es van dur a terme a Altafulla obres d'enjardinament a l'indret conegut com Les Eres, al darrera del castell, entre el camí de Tamarit, el carrer de la Pedrera i un carrer de nova construcció. En el curs d'aquestes obres, la màquina excavadora que preparava el sistema de drenatge va extreure diversos fragments de ceràmica ibèrica i itàlica que van ser identificats per Narcís Carulla, el qual va alertar de la possibilitat d'afectació d'un jaciment arqueològic. A la vista d'aquesta situació, l'Ajuntament d'Altafulla va encarregar la corresponent intervenció arqueològica d'urgència⁽¹⁾.

L'indret es troba en una petita elevació, a uns 52 m.s.n.m. Les seves coordenades UTM són 31TCF 363728 556129.

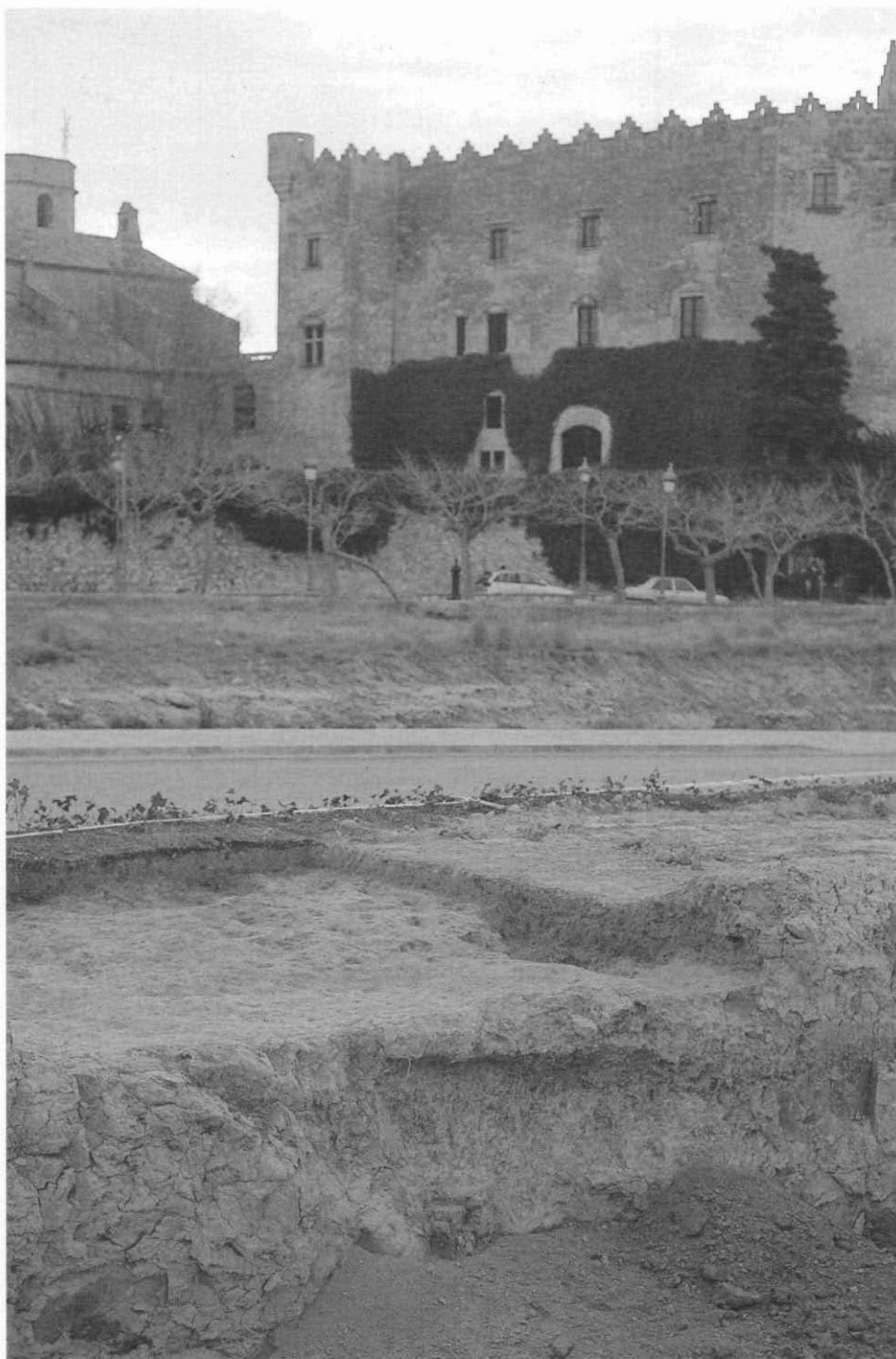
Les eres al voltant de les quals s'ha realitzat aquesta intervenció estan incloses en l'entorn de protecció del conjunt històric del nucli antic d'Altafulla⁽²⁾.

ANTECEDENTS

No es tenia notícia de treballs arqueològics en aquest lloc concret; sí que es coneixia, però, l'existència de restes arqueològiques en indrets propers. Entre aquestes podem citar la troballa d'evidències d'època romana, concretament de *dolia* "al davant de l'església", en la part més alta del nucli antic. També

1. Aquesta intervenció s'ha realitzat sota la direcció tècnica de l'arqueòloga Maria Adserias Sans, de l'empresa Codex - Arqueologia i Patrimoni, amb la corresponent autorització de la Direcció General del Patrimoni Cultural, segons consta a la resolució de data 15 de gener de 1998. Hi van col·laborar, com a auxiliars d'excavació, dos objectors de consciència, facilitats per l'Ajuntament.

2. El nucli antic d'Altafulla ha estat declarat bé cultural d'interès nacional, en la categoria de conjunt històric, segons l'Acord de Govern de la Generalitat de Catalunya publicat al DOGC núm. 2599 de 16.3.1998.

Sondeig realitzat i part conservada de la sitja ibèrica una vegada excavada (foto: arxiu Codex).

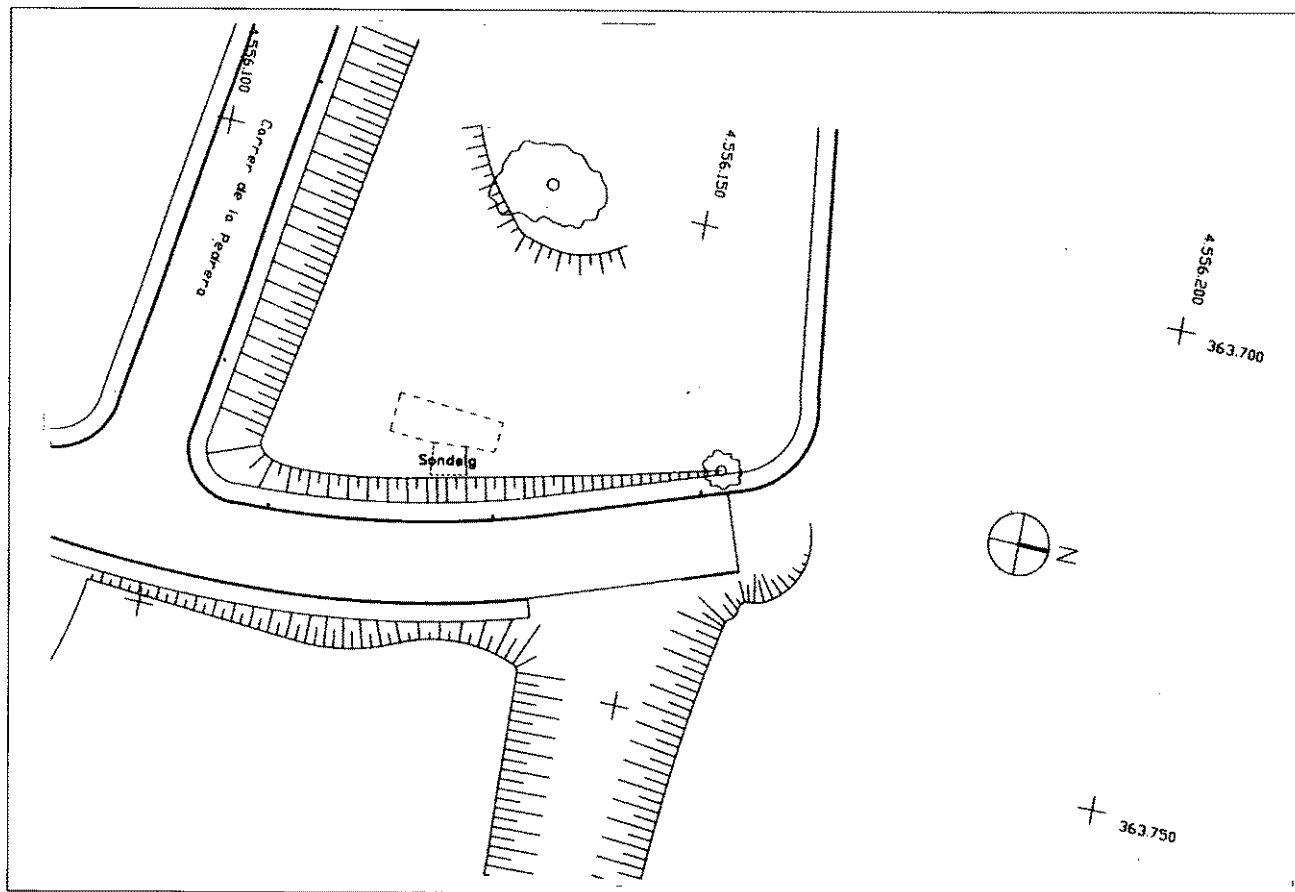

Figura 1: Situació (plànol extret de Codex 1998).

estan documentades les restes d'una possible vil·la romana a l'est del nucli antic d'Altafulla, "entre el Camí de la Pobla i el Camí de la Vinya Gran"³⁾.

L'any 1986, l'equip que realitzà les prospeccions de l'*Ager Tarraconensis* va documentar alguns nous jaciments dins el terme d'Altafulla. Destaquen la Coma, interpretat com un poblat ibèric, amb una cronologia entre els segles IV - III aC; la vil·la de la Cassera, amb una àmplia cronologia (des del segle II aC fins al segle VI dC), establerta a partir de la gran acumulació de materials en superfície, i la vil·la de Revella, d'època baix imperial.

La vil·la dels Munts és, però, el jaciment més emblemàtic del municipi. Es tracta d'una vil·la romana construïda, probablement, durant el segle I dC i que perdurà fins als segles VI-VII dC. Situada en un lloc privilegiat, destaca per la sumptuositat de les dependències de la part residencial i pel seu conjunt termal.

També s'han trobat, dins el terme d'Altafulla, algunes pedreres. La pedrera dels Munts, darrera la vil·la del mateix nom, va ser explotada principalment en època romana, molt probablement en la construcció de la vil·la. La pedrera de Sant Antoni, situada al nord-oest del nucli urbà d'Altafulla, dins de la urbanització del mateix nom, sembla que va ser utilitzada en època romana i també durant el segle XVI.

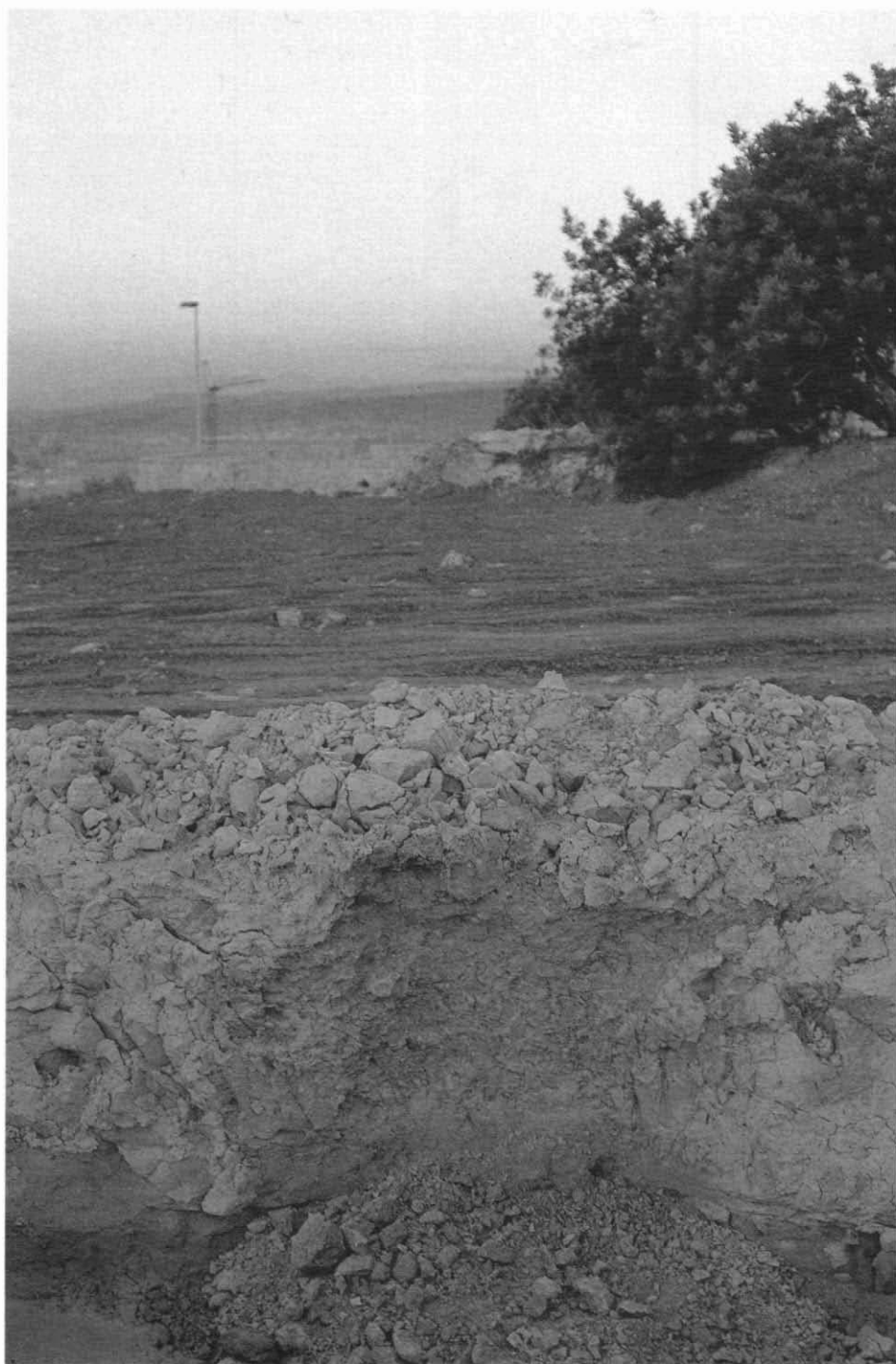
LA INTERVENCIÓ ARQUEOLÒGICA

La intervenció arqueològica realitzada a Les Eres a començament de l'any 1998 va consistir en la neteja dels talls deixats en el forat excavat per la màquina, durant l'excavació arqueològica de dues estructures que havien quedat seccionades i, també, d'un sondeig de 3,5 x 3,5 metres aproximadament en el costat est del forat esmentat, just a l'alçada del lloc on es veien, en el tall, fragments ceràmics corresponents al farciment d'una d'aquestes estructures.

El sondeig arqueològic realitzat en el costat est del tall no va proporcionar estructures arqueològiques. En aquest mateix costat es va excavar el que quedava d'una sitja, afectada per la màquina i visible en el tall deixat per la mateixa màquina. La part excavada corresponia a part de la panxa d'aquesta estructura de la qual no es van trobar evidències de la base ni de la boca. La part documentada tenia un diàmetre d'1,35 metres, tot i que aquest no devia ésser el diàmetre de la sitja sencera. Només en vam trobar una fondària de 30 cm i una alçada d'una 50 cm.

En el tall del costat oest del rebaix hi havia evidències d'una segona estructura de la qual es va poder excavar una petita part que correspon a menys de la meitat del que devia ser originàriament, ja que la màquina havia afectat la resta. Es tracta, també, d'un retall, de forma lleugerament bombada, fet en el substrat geològic. El diàmetre de la part conservada era d'1,30 metres, la fondària conservada de 0,20 metres i l'alçada d'1,15 metres. Estava farcit per pedres, terra i alguns fragments de ceràmica vidriada.

3. IPAC (1990).

Detall de la part conservada de la sitja ibèrica una vegada excavada (foto: arxiu Codex).

Detall d'una possible sitja (foto: arxiu Codex).

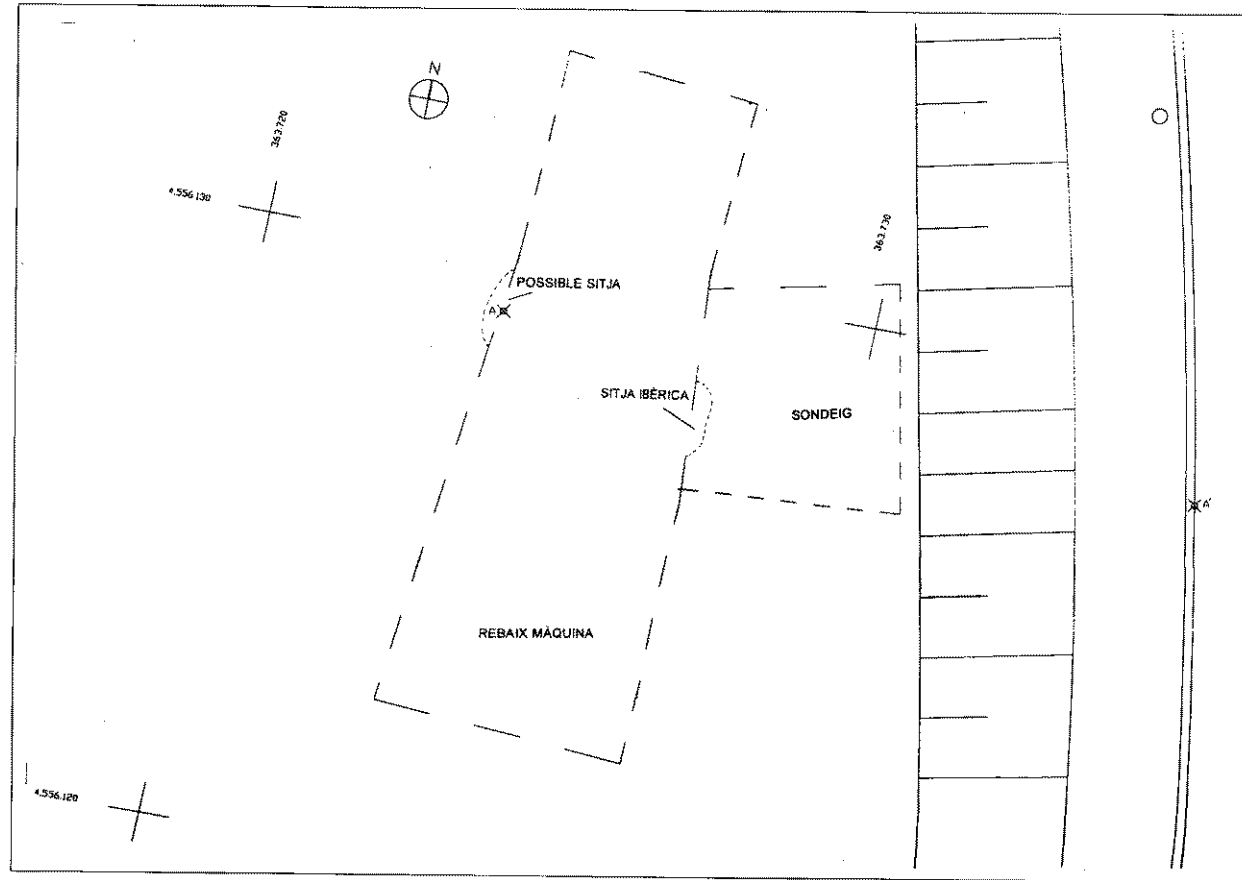

Figura 2: Planta de l'àrea on s'ha intervingut arqueològicament (plànol extret de Codex 1998).

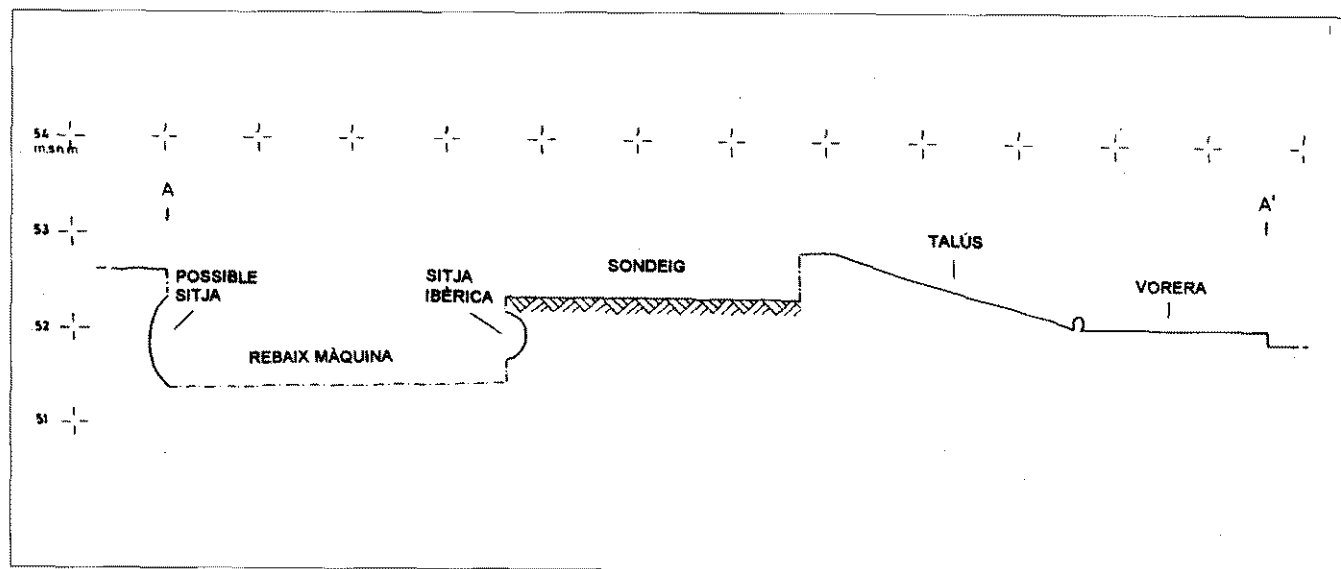

Figura 3: Secció en sentit oest - est de l'àrea de la intervenció arqueològica (plànol extret de Codex 1998).

ELS MATERIALS ARQUEOLÒGICS

Entre els materials arqueològics recuperats a l'interior de la sitja destaca la presència d'una àmfora itàlica, tipus Dressel 1A, produïda entre el 150 i el 75 aC, i ceràmica ibèrica, principalment *Kalathos*, entre els quals n'hem documentat fragments corresponents a dos tipus diferents: peces gruixudes, amb pintura de tons vi-nosos i decoració de dents de llop a la vora, produïts entre les primeres dècades dels segle II aC i fins a l'inici del darrer quart del mateix segle, i una peça més fina, amb decoració a base d'ones i bandes al cos i petits trets paral·lels a la vora, probablement corresponent a les produccions dels primers anys del darrer quart del segle II dC. També s'han documentat ceràmiques ibèriques reduïdes, de les denominades grises de la costa catalana, entre les quals destaquen dues vores que imiten la forma Lamboglia 25, produïda fins a l'acabament del segle II aC; àmfora itàlica, documentada a partir de mitjan segle II aC, i algun fragment de ceràmica comuna ibèrica i romana.

Pel que fa al material recuperat de l'interior del retall situat davant de la sitja, hem de dir que era força escadusser i consistia en alguns fragments de ceràmica vidriada de color verd i melada.

CRONOLOGIA

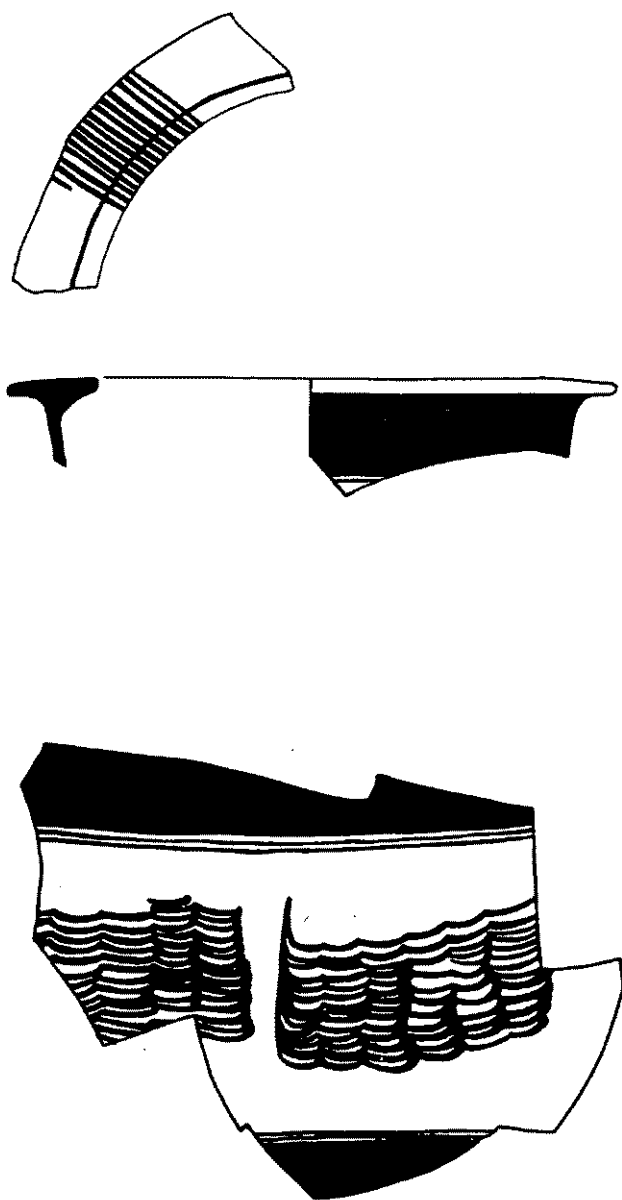
La sitja documentada es trobava tallant el substrat geològic, per tant, no en podem precisar el moment constructiu. Tot i amb això, els materials que formaven part del farciment semblen indicar un abandó d'aquesta estructura en un moment indeterminat de la segona meitat del segle II aC, tenint en compte la presència d'àmfora itàlica, *kalathos* amb decoració tardana i exemplars de ceràmica grisa de la costa catalana, que imiten la forma Lamboglia 25.

No es pot precisar el moment en què fou construït aquest retall, ja que també estava tallat en el substrat geològic. Ara bé, la presència de ceràmica vidriada formant part del farciment ens indica una amortització en època moderna. Pel que fa a la funcionalitat d'aquest retall no es pot descartar, atesa la proximitat amb la sitja anterior, que es tractés d'una altra sitja antiga que s'hagués mantingut buida fins a l'època moderna i reomplerta amb pedres posteriorment. Podria tractar-se també, d'una sitja moderna que caldria relacionar amb les eres que donen nom a la zona.

CONSIDERACIONS FINALS

La sitja és un tipus d'estructura coneguda en èpoques anteriors,⁽⁴⁾ però també és molt freqüent en època ibèrica. S'utilitza per emmagatzemar gra, tant per al consum com per a excedents de producció. Plini el Vell (*Historia Natural*, XVIII 73, 306-307) ens dóna informació sobre les sitges ibèriques:

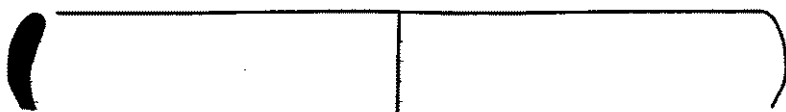
4. Exemples de sitges d'època neolítica són la de Vilagrassa, a Cambrils, i les de la Boella, a l'antic terme de la Canonja, actualment dins el terme de Tàrragona (ADSERIAS i RAMON, 1996 i ADSERIAS, MASSÓ i RAMON, 1998).

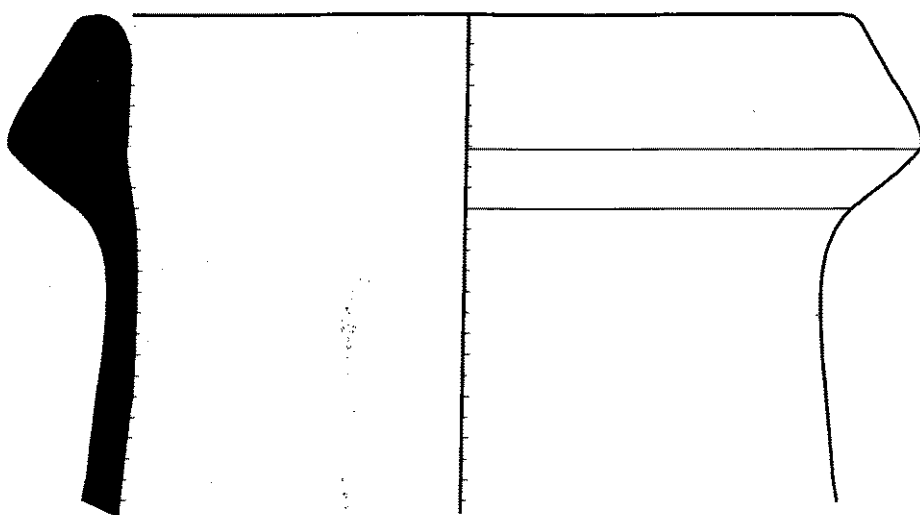
ALE-98-106-1

Figura 4: Dos fragments d'un mateix *kalathos* recuperats a Les Eres
(dibuix extret de Codex 1998).

ALE - 98 - 106 - 3

ALE - 98 - 106 - 2

Figura 5: Fragment de vora de ceràmica comuna reduïda ibèrica imitant la forma Lamboglia 25
i fragment de vora d'àmfora itàlica, forma Dressel 1A
(dibuix extret de Codex 1998).

“Els grans, normalment, no es fan malbé si es conserven amb l’espiga; però com es conserven millor és, com a Capadòcia i Tràcia, i a Hispània i a les parts d’Àfrica, guardant-los en uns clots que s’anomenen “sitges”. Primer es procura excavar-los en un terreny sec i després s’hi diposita al fons una capa de palla; tot seguit s’hi posen els grans en espiga. Així, si no entra en el blat gens d’aire, és segur que no es produirà cap mena de dany. Varró assegura que el blat així conservat dura cinquanta anys i cent anys el mill, i que les faves untades amb cendra es conserven per molt temps”.⁽⁵⁾

De vegades es troben agrupades formant el que s’ha denominat camps de sitges. En el nostre cas, el fet que no s’hagi documentat cap altre tipus d’estructura⁽⁶⁾ pot indicar que possiblement ens trobem davant d’un petit assentament agrícola, del qual només s’han conservat les sitges. Podria tractar-se del que Sanmartí i Santacana, que han estudiat la zona entre el Gaià i el Llobregat, denominen “nuclis d’economia camperola”, assentaments de caràcter rural, força dispersos, situats en petits turons al llarg de la línia de costa i disposats al voltant d’altres nuclis més importants⁽⁷⁾.

Aquests establiments rurals es generalitzen entorn dels segles III i II aC (tot i que se’n coneixen de més antics a la zona del Penedès) i desapareixen entre mitjan i segona meitat del segle I aC, coincidint en el temps amb un canvi en l’organització del model d’explotació agrícola, que es concreta en la implantació de noves formes, d’origen itàlic (*villae*)

En aquest sentit és interessant recordar que, ben a la vora de la sitja de Les Eres, just davant de l’església d’Altafulla, s’han documentat restes de *dolia*, contenidor ceràmic d’època romana associat a la conservació de gra.

BIBLIOGRAFIA

- ADSERIAS, M., BURÉS, L., MIRÓ, M.T. i RAMON, E., 1993: “L’assentament pre-romà de Tarragona”, *Revista d’Arqueologia de Ponent*, 3, Lleida, pàg. 177-223.
- ADSERIAS, M., MASSÓ, J. i RAMÓN, E., 1998: “Les dues sitges neolítiques de la Boella”, *Estudis de Constantí*, 14, pàg. 7-16.
- ADSERIAS, M. i RAMON, E., 1996: *El jaciment neolític de Vilagrassa, Cambrils, Baix Camp*, Cambrils.

5. Traducció del text a partir de la versió castellana de Bejarano (1987), pàg. 15, extreta de ADSERIAS MASSÓ i RAMON (1998), pàg. 155.

6. Només podem parlar de l’àrea afectada pel projecte d’enjardinament en la qual sols hem pogut observar els talls de les rases efectuades. Cal remarcar, també, la poca potència del nivell de terra que cobreix el substrat geològic en el qual es va excavar aquesta sitja. Tot i amb això, i sense descartar la possible existència d’estructures encara per documentar, el que hem vist fins ara sembla indicar un nucli de petites dimensions.

7. SANMARTÍ i SANTACANA (1992), pàg. 268.

- AQUILUÉ, X., DUPRÉ, X. MASSÓ, J. i RUIZ DE ARBULO, J., 1991: *Tarraco. Guia Arqueològica*, Tarragona.
- CONDE, M.J., 1992: "Dades per a la sistematització de la ceràmica ibèrica pintada: el *Kalathos*, un exemple tardà", *Les ceràmiques de tècnica ibèrica a la Catalunya romana (segles II aC - I dC)*, Societat Catalana d'Arqueologia, Barcelona.
- IPAC, 1990: "Inventari del Patrimoni Arqueològic del Tarragonès", *Inventari del Patrimoni Arqueològic de Catalunya*
- SANMARTÍ, J. i SANTACANA, J., 1992: *El poblat ibèric d'Alorda Park. Calafell, Baix Penedès*, Barcelona.
- KEAY, S.J. i CARRETÉ, J.M., *Memòria de les prospeccions a l'Ager Tarraconensis (1985-1988)*, Memòria lliurada al Servei d'Arqueologia, Tarragona.